

AMASYA VE TOKAT ÇEVRELERİNDE TÜRBE VE YATIR İNANÇ PRATİĞİ ÖRNEKLERİ İLE VELİLERE (EVLİYALAR) BIÇAK KOYMA İNANCI

EXAMPLES OF TOMBS AND YATIR (ENTOMBED SAINT) FAITH PRACTICES IN AMASYA AND TOKAT SURROUNDINGS AND THE BELIEF OF PUTTING KNIVES ON SAINTS (EVLIYAS)

ПРИМЕРЫ ВЕРЫ В ГРОБНИЦЫ И ЗАХОРОНЕНИЯ, В НАЛОЖЕНИЕ НОЖЕЙ СТАРШИМ В ОКРЕСТНОСТЯХ АМАСЬИ И ТОКАТА

Necdet KURT*

ÖZ

Amasya, Tokat ve yakın bölgelerdeki köy adlarına baktığımızda “Avşar, Dodurga, Kayı, Bayat, Kızık, Kınık, Kargın, İğdir, Ayazma, Salur, Karaevli gibi Oğuz boylarının adlarını taşıyan onlarca köyün varlığıyla bu isimlerin birçoğunun soyadı olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bölgeye yerleşmiş Türkmen boylarında İslam öncesi inançların birçoğu güncel hayattaki yerini korumaktadır. Bu gelenek, görenek veya halk inançlarının neredeyse tamamı İslami birer kimliğe bürünmüş, ama şekil uygulama ve amaç olarak fazla değişikliğe uğramamıştır. Her türbe bir derde derman aranan yer haline gelmiş, her biri için de ayrı pratikler türetilmiştir. Örneğin; Amasya Yeşilöz köyündeki ziyaretlerden biri olan Karaağaç Dede evliyası, kabir olmayan, her mevsim üzerinde yeşil fışkınların olduğu asırlık bir karaağaçtır. Ellerde çıkan siğilleri iyileştirdiğine inanılır. Her ayın ilk perşembe günü ziyaret edilir. Yine aynı bölgedeki “Çatmabaşı” evliyası da kocaman bir kayanın bulunduğu kabirsiz bir ziyaret yeridir. Yerli halk bu bölgeden geçerken mutlaka o taşta ziyarette bulunur, yüksek sesle konuşmaz, çevreye çöp atmaz, o bölgelerde hacet gidermez, ziyaretin çevrelerinden yakacak vb. şeyler alıp götürmezler. Diğer ilginç bir konu da evliyalara bıçak koyma geleneğidir. Herhangi ağırlı, sancılı bir rahatsızlığı olan kişiler çevredeki evliyalara atfen, hastalığını iyileştirmesi dileğiyle su dolu bir tasın içerisine her evliya için ziyaretgâhın istikametine yönelerek akşamdan bir bıçak koyar. Sabah kalktığında hangi bıçakta paslanma emareleri görürse ağrının o taraftaki evliya tarafından geçirildiğine inanılarak o evliyaya kansız kurbanlar sunulur, gelip geçenlerin yemesi için çörek vb. yiyecekler bırakılır.

---

* Halkbilimci, Araştırmacı-Yazar/TÜRKİYE

(egecaddesi@hotmail.com) ORCID ID: 0000-0002-9514-567X

lır, mumlar yakılır. Daha birçok benzer pratikler bölgede canlı olarak yaşamaktadır. Bu bildiri de incelediğimiz türbe, yatır pratikleri ile bıçak koyma geleneği bu bağlamda özünü korumuş halk inançlarının çarpıcı birer örnekleridir.

Anahtar Kelimeler: Amasya Tokat, Türbe Yatır Evliya, İnanç Pratiği.

ABSTRACT

When we analyze the names of villages in Amasya, Tokat and nearby regions, it is noteworthy that many of these names are used as surnames, as there are dozens of villages named after Oghuz tribes such as Avşar, Dodurga, Kayı, Bayat, Kızık, Kınık, Kargın, İğdir, Ayazma, Salur, Karaevli. Many of the pre-Islamic beliefs in the Turkmen tribes settled in the region maintain their place in daily life. Almost all of these traditions, customs or folk beliefs have assumed an Islamic identity, but they have not changed much in form, practice and purpose. Each tomb has become a place where a cure has been sought, and different practices have been derived for each. For example; Karaağaç Dede Saint, which is in the village of Yesilöz in Amasya, is not a grave but a century old elm which have green sprigs in every season. Again in the same region, the "Çatmabaşı" saint is a place of pilgrimage with a huge rock. While passing through this region, the local people definitely visit that stone, do not speak loudly, do not throw garbage around, go to the toilet in those regions, do not take things to burn from the surroundings of the visit. Another interesting subject is the tradition of putting knives on the saints. People who have any aching or painful ailments, referring to the saints in the vicinity, put a knife in a bowl full of water in the evening for each saint, in the hope that his illness will be cured, in the direction of the pilgrimage site. When he/she wakes up in the morning, on whichever knife he/she sees signs of rust, bloodless sacrifices are offered to that saint, believing that the pain is healed by the saint on that side, and muffins, buns etc., are offered to passers-by to eat. Food is left, candles are lit. Many more similar practices exist in the region. The practices of tombs and putting knives, which we examine in this paper, are striking examples of folk beliefs that have preserved their essence in this context.

Key Words: Amasya Tokat, Tomb Yatır Evliya (Entombed Saint), Faith Practice.

Giriş

Tokat ve Amasya'nın tarihinin M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzandığı, Hitit, Pontus, Roma ve sonrasında Bizans gibi medeniyetlerin hâkimiyetinde kaldığı, Tokat'ta Hititlerden sonra Firigler, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler ve Makedonlar hâkim olduğu, her iki bölgenin de Emevi ve Abbasi akınlara uğradığı bilinmektedir. Bölge 11. Yüzyılda Daişmend Gazi tarafından fethedilmiş, sonraları

ise Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir. 1240 Baba İshak Ayaklanmasından etkilenen yörede, 1243'ten sonra Moğol, İlhanlı, Eratna Beyliği, Kadı Burhanettin Devleti ve Akkoyunlular hüküm sürmüştür. Yıldırım Bayezid 1393 yılında Amasya'yı 1398 yılında da Tokat'ı Osmanlı Devleti'ne katmıştır. Her iki bölgenin de etnoloji tarihi ve günümüzdeki etnolojik yapısı yakından incelendiğinde Amasya ve Tokat bölgesi Türklerin Anadolu'ya ilk yerleşim bölgelerinden olduğu da görülmektedir.

Bölgenin, yukarıda bahsedilen tarihsel sürecinden dolayı oldukça değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması, Yesevi süreklilerinden olan Pir Dede (Merzifon) Şeyh Nusrettin (Zile) ve Gaj Gaj Dede (Tokat) gibi Horasan Eren'lerinin bölgeyi yurt edinmesi¹ Osmanlı döneminde Amasya'nın Şehzadeler şehri olarak seçilmiş olması ve daha birçok nedenle hem Türkmen halktan hem de devlet erkânından bölgeye oldukça yoğun göçler olmuştur.

Bölgelerdeki yerleşim birimleri dikkatli incelendiğinde, "Avşar, Dodurga, Kayı, Bayat, Kızık, Kınık, Kargın, İğdir, Ayazma, Salur, Karaevli" vb. gibi Oğuz boylarının adlarını taşıyan onlarca köyün varlığı ile bu isimlerin birçoğunun soyadı olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bölgeye yerleşmiş olan Türkmen boylarında İslam öncesi inançların birçoğu, güncel hayattaki yerini de korumaktadır. Bu gelenek, görenek veya halk inançlarının neredeyse tamamı İslami birer kimliğe bürünmüş, ama ne şekil ne uygulama ne de amaç olarak hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Yukarıda bahsi geçen köylerin büyük kısmında orada yaşayıp ölmüş ve oraya gömülmüş, sonradan da ziyaretgâh haline gelmiş kabirler mevcuttur. Bu da o bölgelerin yurt edinilmesinin ve başka bir açıdan sahiplenilmesinin önemli bir göstergesidir.

Türklerin İslam dinini seçmeden önceki inançlarında olan Orta Asya Şamanizm'i ve Şamanlığın temelleri iyi araştırıldığında altından Gök tanrı, Güneş, Yer, Su, Atalar ve Ocak (Ateş) kültlerinin çıktığı, insan ile doğanın son derece uyumlu bir şekilde bütünleştiği bilinmektedir. Amasya ve Tokat genelinde, özellikle kırsaldaki yaşam tarzında da eski Türk inançlarının etkileri yüksek derecede görülmektedir. Bölgede çok sayıda Tekke, Türbe, Yatır, Evliya, Hoca, Şeyh, Pir, Abdal vb. adıyla anılan çok çeşitli ziyaret yerleri dikkati çekmektedir. Dikkat çeken bir diğer ayrıntı da özellikle kırsaldaki Türkmen yerleşkelerinde görünen "Ağaç", "Su", "Taş", "Dağ", "Tepe", gibi kutsal kabul edilen ziyaret yerleri ile kadın evliyaların olduğu söylenen ziyaretgâhlarıdır. Bu ziyaret yerlerinin büyük kısmı halk arasında "Nazarlama" adıyla anılan, sadece adakların sunulduğu bir nezir yeri olmasına, herhangi bir türbe, yatır veya kabir olmamasına rağmen buralarda kutsal sayılmakta, türbe ve yatırlarda uygulanan birçok inanç pratikleri buralarda da uygulanmaktadır. Yine ilginç ve farklı detay ise bölgede ki birçok Türkmen Alevi köyünde, ziyaretlere gitmeden evden uygulanan halk arasındaki adıyla "Evliyalara Bıçak Koyma" pratiği ile Amasya Merkez'e bağlı Yeşilöz köyündeki birçok örnekte olduğu gibi bazı ailelerin kendi ziyaretgâhlarını üretmiş olmalarıdır.

¹ <http://www.bilgilersitesi.com/amasya-tarihcesi.html> (erişim 29.09.2017) 258 Köprülü Mehmet Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 46-55.

Hemen her ziyaret yeri bir derde derman aranan, gelecek için iyi dilekler dilenen yerler haline gelmiş, her biri için de ayrı pratikler türetilmiştir. Yüz felci olanlar, yürümesi geciken veya huysuz çocuklar, sütü az olan veya süttten kesilen anneler, çocuk özlemi çekenler, yağmur isteyenler, sarılık olanlar, vücudunda yara ve çıban çıkanlarla kaşıntısı olanlar, ağrı sancı çekenler, kısmetini arayan bekârlar, besledikleri hayvanlarını yaban hayvanlarından korumak isteyenler, işe girmek veya derslerinde başarılı olmak isteyenler, ev, araba isteyenler ve daha niceleri buraları ziyaret etmektedirler.

Bölgede bu tür yerlerin sayısı o kadar çoktur ki, tamamını yazmaya kalktığımızda en az üç ciltlik bir külliyat çıkacağı kesindir. Ayrıca birçok ziyaretgâhta da herhangi bir ritüel de söz konusu değildir, sadece gayet sessiz ve saygılı bir şekilde ziyaret edilirler. Bu nedenle bizim burada incelediğimiz örnekler yurt genelinde örneğine ender rastlanan pratikleri ile bölgeye has olan “Evlialara Bıçak Koyma Geleneği” dir.

1- BÖLGEDEKİ ZİYARET YERLERİ VE İNANÇ PRATİKLERİ ÖRNEKLERİ

Abdal Musa: Zile’ye bağlı Emir veren köyünde olup, yörede Emirören adı ile de anılan bu ziyaret yeri çeşitli dilekler için ziyaret edilir. Bu ziyaret yeri aynı zamanda çocuğu olmayanların ziyaret ettikleri ve çeşmesinden alınan suyla çocuğu olmayan kadını yıkayıp dilek dilettilikleri yerdir. Burayı ziyaret edip çocuk sahibi olan çocuğu ile gelip adak kurbanını keserler². Bu ziyaret yerinde herhangi bir mezar olmadığı, Abdal Musa’nın buraya uğradığı ve bu uğrak yerinin halk arasında kutsiyet kazanarak adak adanan bir ziyaret haline geldiği söylenmektedir. Halk arasında da nazarlama adıyla anılmaktadır.

Hüseyin Gazi: Zile'nin Güneybatısında yüksekçe bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Genellikle çocuğu olmayan kadınlar ve evlenemeyen kızlar ziyaret eder. Adakta bulunurlar. Ziyarete aralıksız yedi Perşembe gidildiğinde dileklerin kabul olacağına inanılır. Ziyarete giden ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu tarlada çok miktarda bulunan, tıpkı bir yeşil mercimeğe benzeyen, yörede de mercimek taşı diye anılan küçük taşlardan yedi tane alıp yastığının altına bırakırlar. Yedi gün sonra bu taşları tarlaya serpererek çocuk için dilek dilerler. Bir kısım çocuğu olmayan ziyaretçiler ise, bu mercimek büyüklüğündeki taşlardan yutarak, çocuklarının olacağına inanmaktadırlar. Çocukları olunca da kurban keserler. Burası ile ilgili oldukça hazin bir efsane anlatılmaktadır³.

Çağlayan Evliyası: Zile’ye bağlı Karakuzu Köyü'nde bulunmaktadır. Halk arasında Çağlayan olarak bilinen şelalenin yakınındaki mağarada bulunmaktadır. Adını şelale yakınında bulunmasından dolayı almıştır. Çağlayan Evliyasını ziyarete gidenler, çeşitli konularda dilekte bulunurlar. Şelalede ıslattıkları bezleri mağaranın duvarlarına dileklerinin yerine gelmesi için yapıştırırlar. Çağlayan Evliyasının kabri mağarada değildir. Onun her bahar geldiğinde şelalenin sesiyle, uhrevî bir beste

---

²Mehmet Yardımcı, Zile’de Yatırlar Ve Ziyâret Yerleri İle İlgili İnanışlar- Uygulamalar- Menkıbeler Ervak 1. Uluslararası Türk Dünyası Ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, 13- 16 Ağustos 1998,

³ Ankara. Mehmet Yardımcı, a g b. 1998, Ankara.

yaptığı, bu bestenin çağrısını duyup da ziyarete gelenlere, pek çok yardım ettiğini söyleyenler vardır. Baş ağrıyanlar, darda kalanlar, içi sıkıntıdan kararan hastaların ziyaret yeridir. Yeni doğum yapan lohusa kadınların mağaranın içindeki taşlardan sızan suyu içtiklerinde sütlerinin bol olacağına inanılır.

Ehli Hatun Türbesi: Amasya merkezinde, Kurşunlu mahallesindedir. Türbe özellikle kadınlar tarafından, haftanın her günü ziyaret edilse de yoğun olarak cuma günleri ziyaret edilir. Türbe ayrıca evlenememiş kızların kısmetinin açılması ve çocuğu olmayan çiftler tarafından çocuk isteği için ziyaret edilir. İki rekât namaz kılınır sonra dua edilir ve adak adanır. Sonra yine dualar okunduktan sonra ziyaretçi başını kuyuya sokar, kuyuda bir ışık görürse dileğinin olacağına inanılır. Şayet bir şey görünmezse dileklerin olamayacağına inanılır. Sadece çocuk isteyenler kurban adağında bulunurlar. Diğer istekler için namaz, oruç gibi dini adaklar gerçekleştirilir.

Şeyh Nusrettin: Zile'dedir, Horasan'dan gelen Hoca Ahmet Yesevî'nin öğrencilerinden Şeyh Nusrettin ve müritleri Zile'nin bugün Şeyh Nusrettin Köyü'nün bulunduğu yere yerleşmişlerdir. Şeyh Nusrettin Tekkesi ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Çeşitli dilekler için gidilen ziyaret yeri özellikle humma hastalığına yakalananların gittikleri ziyarettir. Ayrıca küçük çocukların türbe etrafında yedi defa dolandırılması ile erken yürüyeceklerine inanılır.

Şeyh Sadi Türbesi: Amasya'nın Şeyhsadi köyündedir. Şeyh Muhammed Sadi olarak da anılan Şeyh Sadi Alevi/Türkmen cemaatinin bölgede ileri gelenlerinden ve Hacı Bayram Veli'nin hocası olduğu söylenmektedir. Türbe günümüzde yapılan yenilemelerle özgün yapısından bir hayli uzaklaşmıştır. Türbe etrafı aynı zamanda piknik alanı olarak da kullanılmaktadır. Türbeye yurdun her yerinden ziyaretçiler gelmektedir. Değişik dilekler için ziyaret edilen türbede adak olarak kurban adağı adanır. Dilek gerçekleşince türbeye gelip burada kurban kesilip dağıtılır. Sandukanın başında oyuk bir kaya vardır. Kurban kesilmediğinde bu kayanın içinden geçilemeyeceğine inanılmaktadır. Türbeyi ziyarete gelenlerin bazıları Şeyh Sadi hazretlerini rüyasında gördüğü için geldiklerini söylemektedir.

Tezveren Evliyası: Amasya şehir merkezindedir. Bu zatın kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Türbe özellikle kadınlar ve genç kızlar tarafından ziyaret edilse de çok çeşitli amaçlar için ziyaret edilmektedir. Kötü alışkanlıklarından kurtulmak isteyenler, çocuğu olmayanlar, evlenmemiş kızlar, sınavlarda başarılı olmak, ev, araba gibi ihtiyaçlar için de ziyaret edilir. Ziyaretler genellikle akşamları yapılır. Salı akşamı başlayan ziyaret üç gün üst üste yapılarak cuma akşamı sona erer. Akşam ezanından önce türbe ziyaret edilip Kuran okunur. Akşam ezanından sonra namaz ve hacet namazı kılınıp dua okunur. Dilekler akşam ile yatsı ezanı arasında dilenir. Sanduka etrafında üç kez dönülür. Kim ne istiyorsa o konuyla ilgili materyalleri yanlarında getirirler. Örneğin; sınavlarda başarılı olmak isteyenler kalem, silgi, ev ve araba isteyenler sanduka üstüne anahtar bırakarak dilek dilerler. Adak olarak kurban kesilir. Yiyecek ve para dağıtılır. Ayrıca Salı, Çarşamba ve Perşembe türbede çay şekeri dağıtılır. Bu şekerin kutsal olduğuna inanılır.

Halkalı Dede Türbesi: Amasya Merkez Şehirüstü mahallesindedir. Türbeye özellikle yürüme zamanı geldiği halde yürüyemeyen çocuklar getirilir, özellikle de cumartesi günü gelinerek dualar okunur. Çocuğun ayakları dualar eşliğinde üç kez halkaya sokulup çıkartılır. Buraya gelen çocukların birçoğu genellikle bir hafta içinde yürüyebilmektedir. Çocuk yürüdüğünde türbeye kurban getirilerek kesilir. Orada pişirilen kurban, bazen davul zurnalar eşliğinde oyunlar oynanarak yenir.

Kuba Dede Türbesi: Amasya şehir merkezindedir. Kuba Dedenin gerçek adı Şeyh Hüsamettin'dir. Türbenin durumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Türbeye gelenler tarafından fanila, iç çamaşırı, süpürge, havlu gibi malzemeler bırakılarak şifa bulunacağına inanılmaktadır.

Edelik Yatırı: Amasya Değirmendere köyü girişindedir. Buradaki yatırda kimin olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Çocuğu olmayanlar türbeyi ziyaret ederler. Bölgede sık görülen “Çocuk Satma” ritüeli bu yatırda da uygulanır. Buradaki ibadetler sonucu doğduğuna inanılan çocuklara erkek ise Satılmış, kız ise Satı adı verilir. Bahar aylarında da “Yağmur Duasına çıkılarak Kuran okunur, kurban kesilir ve yapılan yemekler köyde toplu olarak yenilir.

Hasan Baba Türbesi: Amasya'ya bağlı Ezinepazar beldesine birkaç km uzaklıktaki bir tepenin yamacındadır. Hasan Baba'nın kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Mezarın yanında bir su kuyusu bulunmaktadır. Türbe askere gidenlerin sağlık temennisi ve bölgeye yağmurun az düştüğü zamanlarda çiftçiler tarafından yağmurun yağması için ziyaret edilir. Askerden sağ salim dönen gençler türbeye gelip kurban adağını yerine getirirler. Yağmur duası ritüeli, kuraklık zamanlarında icra edilmektedir. Hasan Baba'ya yağmur duasına çıkmadan bir gün önce kalburun içine dişi bir kurbağa koyulur, beldenin bütün evleri gezilerek çeşitli yiyecekler toplanır. Bu işlemi kadın ve çocuklar yaparlar. Erkekler, yetmiş bin küçük taş toplayıp bu taşlara tek tek Kur'an-ı Kerim sureleri okurlar. Yağmur duasına çıkıldığı gün, kadınlar sabah namazını “Ebe Kayası” adı verilen adak yerinde kılarlar. Yağmur duası yapılırken erkekler önde, kadınlar arkada olacak şekilde kasabanın içinde toplu şekilde yürünür, bu yürüyüş sırasında kadınlar elbiselerini ters giyerler. Hasan Baba adak yerinde yağmur yağdırmaya yönelik dualar yapıldıktan sonra, kurban kesilir. İmam ve köyün ileri gelenlerinden birkaç kişi arabalarla, köy sınırlarını dua ederek dolaşırlar. Okunan yetmiş bin taş, adak yerinin yanındaki kuyuya bir çuval içinde bırakılır. Aşırı yağın yağmurlardan sonra kuyu içindeki çuval kuyudan alınır. Yağmur duası etkinliklerine katılan kadınlar, kendi aralarında ağlayarak, bağırarak dua etme, köyün en çok çocuk sahibi olan kadını islatmak gibi pratikler uygulamaktadırlar.

Cender Evliyası: Amasya, Göynücek İlçesi Kışlabeyi köyünün mezarlığındadır. Emuren Dede olarak da anılan evliyanın, keramet sahibi ve yanan fırına elbiseleriyle giren bir veli kişi olduğuna inanılmaktadır. Kışlabeyi Köyünün eski adı Cender olduğundan buradaki evliya Cender Evliyası olarak anılmakta ve saygı görmektedir. Türbe mezarlığın içindedir. Mezarlıkta büyük bir çam ağacı ve suyu bol bir kaynak vardır. Cender Evliyasının mezarı bu ağaç ile kaynağın arasındaki mezarlardan birisidir. Türbe değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Özellikle

günahlarından arınmak, hastalıktan kurtulmak, bahtı açmak ve çocuk sahibi olmak için evliya ziyaret edilir. Erkek çocuğu isteyenler türbe ziyaretine gelir ve istekleri olursa adını Satılmış koymaktadırlar. Emuren Dede kendisinden keramet isteyenlere veliliğini ispat için, üzerinde elbiseleri olduğu halde kızgın fırına girermiş. Belli bir süre sonra elinde bir tutam otlanın fırından yanmadan çıkarmış. Bu ota yörede “Davar Otu” denmektedir. Yörede hayvancılıkla meşgul olan köylüler her yıl düzenli olarak gelip bu otu bulurlar ve başında kurban kesip, kurbanın kanını bu ota bularlar. Türbe toprağının ve suyunun her derde deva olduğu belirtilmektedir. Mezar yanında ağaç kesenin iflah olacağına inanılmaktadır.

Hamza Dede Türbesi: Merzifon’a bağlı Gökçebaş köyündedir. Hamza Dede’nin kim olduğu ne zaman yaşadığı ve vefat ettiği konusunda bilgiler yoktur. Horasan’dan İslamiyet’i yaymak için bölgeye gönderilmiş olan erenlerden biri olarak bilinmektedir. Türbe köyün merkezinde olup, üstü açık bir mezardır. Mezar yanında kayın ve ardıç ağaçları vardır. Sadece Gökçebaş Köylüleri tarafından ziyaret edilir. Türbe her türlü çocuk hastalığı için, çocuğu olmayanlar tarafından ve yeni evlenen çiftler tarafından ziyaret edilir. Ayrıca hayvanları hasta olan çiftçiler ve çocuğu hasta olan anne babalar tarafından cuma günleri akşam ezanından önce kısa süreli ziyaret edilir. Kayın ağacına çaput bağlanır adaklar adanır. Hasta iyileşince adak olarak kesilen tavuk ve horoz türbede kesilir, ayakları ağaca asılır, etleri köyde dağıtılır. Çocuğu olmayan kadınlar sabah namazından sonra türbeye gelir, türbe etrafında üç kez dönerler ve istekleri olursa büyük hayvan keserler. Hasta ineklerin ipleri türbe taşına sürülür, sonra ineğin boynuna bağlanır. Yeni evlenen çiftler muhakkak türbe ziyaretine gelir. Gelin evden alındıktan sonra Gelin Alayı türbe etrafında üç kez dolaşır ve dualar okunur.

Çimeoluk Ziyareti: Zile Yalinyazı beldesindedir. Bir adına da Kamber Dede denmektedir. Hakkında pek fazla bilgi yoktur. En az iki yüzyıllık olduğu söylenen söğüt ağaçlarının bulunduğu, kasabanın merkezinde bulunan bir tekkedir. Konuşamayan, yürüyemeyen, huysuz çocukların, sütü olmayan bebek sahibi kadınların dertlerine derman aramak için ziyaret edilir. Buradaki ağacın dalına ya bir çaput bağlanır. Ya bir yazma ya da yaramaz çocukların elbiselerinden birini, özellikle gömlekleri bırakılarak derman bulunacağına inanılır⁴.

Sıkıntı Evliyası Yatırı: Merzifon merkezinde bulunan Harmanlar Mahallesi Menzil Sokaktadır. Sıkıntı Evliyasının kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Türbenin durumu hakkında herhangi bir bilgimiz yoktur. Türbede efsunlama için geyik boynuzları bulunmaktadır. Türbeyi özellikle ruhi sıkıntıları olanlar ziyaret etmektedir. Geyik boynuzlarıyla yapılan efsunlama yöntemiyle şifa aranmaktadır.

AĞAÇ KÜLTÜ ÖRNEKLERİ

Yukarı Pınar: Zile’ye bağlı Çakırcalı köyü’ndedir, çocuğu olmayanlar ziyarete giderler. Kurban kesip, başındaki ağaca çaput bağlayıp dilekte bulunurlar. Çocuğu olunca da çocukla birlikte gelip kurban keserler. Başındaki yaşlı pelit (Me-

⁴ Mehmet Emin Ulu, Alperenler Cenneti Tokat, Acar matbaacılık A.Ş., İstanbul, 2004, s.246.

şe) ağacı saygı (korku) nedeniyle kesinlikle kesilmez. Ağaç kesenlerin veya kuru bile olsa buradan dal götürenlerin büyük belâlarla karşılaşacağına inanılır.

Melikiddin Ziyareti: Zile merkezde Türbe olarak kullanılan kabir Mezarın başındaki büyük Davun ağacından dolayı, Davunlu Dede olarak halk arasında ün yapmıştır. Burası büyük bir âlimin kabri olarak çok sık ziyaret edilir. Hemen hemen her türlü derde derman aranan ve gelecek için istekleri olan halk tarafından üç veya yedi Perşembe ziyaret edilmektedir.

Çırçır Ziyareti: Zile Sofular köyü'nün içinde bulunan iki büyük kavağın arasında bir Alperen'in yattığına inanılır. Türbesi mevcut değildir. Bu kavak ağaçları halk tarafından kutsal bir mekân olarak tanınmıştır. Kavak ağaçlarının dalına oturan, dal kopartan, kesen veya kuru bile olsa buradan dal götürenlerin, büyük belâlarla karşılaşacağına inanılır. Sofular Köyü ve yakın çevredeki köylüler tarafından pek çok dileğin yerine gelmesi için ziyaret edilmektedir.

Kaba Pelit: Güzelbeyli beldesinde yürümeyen çocukların götürüldüğü bir ziyarettir. Ziyarete götürülen çocuklar tekkenin etrafında yedi kez dolandırılır, iyileşmesi için dualar edilir ve çocuklar yürüdüğünde kesilmek üzere adak kurbanı adanır.

Ebe Kayası Ziyareti: Amasya Uygur köyü yakınındaki bir yaylada bulunan ağaçtır. Ebe Kayası olarak anılan ziyaret bir ağaçtır. Etrafında hiçbir ağacın olmadığı bir kayanın üstündeki ağaçtan ibarettir. Uygur köyü halkı tarafından kutsal kabul edilip ziyaret edilen bu ağacın altında çocuğu olmadığı için ağlaya ağlaya vefat eden bir kadının yattığına inanılmaktadır. Ziyaret yeri özellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Ayrıca hamile kadınların çocuğunu düşürmemesi için ve yavrusunu düşüren ineklerin sağaltımı için de ziyaret edilir. Sadece çocuk isteğiyle ziyaret ediliyorsa sabahın erken saatlerinde gelinir. Adak yerinde icra edilen ritüele “satmak” denilir. Köyde satma işleminden sorumlu tekkeşin bir kadın vardır, bu kadın çocuğu olmayan kuma sahibi biridir. Çocuk isteyen kadın yanında sorumlu kadın ve başka bir kadınla daha sabahın en erken saatlerinde adak yerine gelir. Kadınlardan biri Ebe Kayası denilen ağacın dibine oturur, sorumlu kadın ziyaretçiyi belinden tutarak birlikte ağacın etrafında dönmeye başlarlar. Üç kez yapılan bu dönme işleminin her defasında ziyaretçiyi döndüren kadın, ağacın dibinde oturan kadına “Ebe Kayası Huu” diye seslenir. Ağacın dibinde oturan kadın ise: “Huu, nereye gidiyon” şeklinde karşılık verir. Sorumlu kadın ağaca dönerek: “(Ayşe)’nin dölü olmuyor, onu satacağım” der. Sonra her dönmede, hep beraber üç kez “Olur inşallah, durur inşallah” diye tekrar ederler. Dönme işi bittikten sonra isteyenler ağacın dibinde iki rekât namaz kılıp adak adarlar. Adak Ebe Kayası’na adanmakta ancak fiilen Halit Baba adak yerinde kesilmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar, üstlerindeki elbiselerinden yırttıkları bir parça bezi ağaca bağlarlar. Aynı şekilde karnındaki buzağıyı düşüren inekler için de benzer dönme pratikleri uygulanır. Kanlı kurban yerine ineğin sahibi ağacın dalına bez bağlayarak bir çeşit kansız kurban sunar, böylece ineğin de şifa bulacağına inanılır.

Çamdibi Ziyareti: Amasya Çiğdemlik köyündedir. Ağacın dünyanın kuruluşundan beri orada olduğuna ve yanından çıkan suyun şifalı olduğuna inanılır. Değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Özellikle hayırlı kısmet için gelip ziyaret

edilir, namaz kılınır ve mum adağında bulunur. Askere giden gençler tarafından ziyaret edilir, bereket için bozuk para atılır, etrafına kuşlar yesin diye yem atılır. Şifalı suyun vücutta çıkan yaralar iyileştirdiğine inanılır. Buradan alınan su ile evde yıkanılarak şifa bulunulacağına inanılır. Hem ağaç ve su kültü örneğidir.

Kayrak Evliyalari: Amasya'ya bağlı Kayrak köyündedir. Kayrak Köyündeki ziyaretler evliya olarak anılmaktadır. Kayaya ve Pelit Ağacına ziyaret yapılmaktadır, herhangi bir ismi yoktur. Değişik dilekler için ziyaret edilir. Bahar aylarında ekinlerin bereketli olması için kurban adağı yapılmaktadır. Çocuğu olmayan aileler tarafından ziyaret edilerek çocukları olduğu takdirde kurban adağında bulunurlar. Burada da “Çocuk Satma” uygulaması yapılmaktadır. Bu uygulamalardan sonra çocuk sahibi olunursa erke çocuklar için genellikle “Kaya veya Satılmış”, kız çocukları için ise “Satı” adı koyulur.

Halil Dede Türbesi: Amasya'ya bağlı Saz köyündedir. Halil Dede'nin kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Halil Dede adına her yıl Saz Köyünde şenlikler düzenlenmektedir. Bu şenliklerde kurbanlar kesilmekte, birlik pilavı yapılmaktadır. Çok yaşlı bir Pelit Ağacının altında semah dönülmektedir.

Pelit Dede Yatırı: Amasya'ya bağlı Yavru köyünün mezarlığında bulunan Pelit Ağaçları “Dede” olarak anılmakta ve değişik dilekler, rahatsızlıklar için ziyaret edilmektedir. Hacı Dede olarak da anılmaktadır. Ziyaret pelit ağaçlarından oluşmaktadır ve türbesi yoktur. Hastalanan çocuklar pelit ağaçlarının arasından üç defa dolaştırılarak şifa aranır. Başka dilekler için de ziyaret edilmektedir.

Çamlı Evliya Türbesi: İlçesi Elmakırı köyüne 2 km uzaklıktaki bir tepenin yamacındadır. Çamlı Evliya ismini türbe etrafında bulunan iki çam ve ardıç ağaçlarından almaktadır. Mezarın üzeri eskiden açılmış. Köylüler tarafından betonarmenden yeni türbe ile üzeri kapanmıştır. Türbede iki adet mezar bulunmaktadır. Mezarın boyutu 5 metredir. Elmakırı Köyünün manevi lideri olarak kabul edilen Çamlı Evliya, özellikle dini günlerde yoğun olmak üzere, her zaman ziyaret edilmektedir. Nisan ayının ilk haftasında yağmur duası için ziyaret edilir. Huysuzluk yapan çocuklar, kulak rahatsızlığı olanlar türbeye getirilir. Elbiselerinden bir parça türbeye bağlanır. Genellikle namaz ve oruç adağında bulunur. İsteyen kurbanlık da adar. Derdi çözülen adağını adar ve çaputunu geri söker. Çamlı Evliya türbesinin etrafındaki ağaçlar kutsal kabul edilir ve kesilmesi halinde kesenlerin başlarına değişik belalar açıldığına dair söylenceler anlatılmaktadır⁵.

Geydoğan Türbesi: Taşova'ya bağlı Geydoğan köyündeki bir tepe üzerindedir. Özellikle çocuğu olmayanlar, İsilik, Romatizma ve Sedef Hastalığından muzdarip olanlar ziyaret etmektedir. Türbe bahçesinde bulunan Sakız Ağacının etrafında çocuğu olmayan kadınlar boynuna ip bağlanarak 7 kez dolaştırılır. Türbedeki bu uygulamaya “Satma” denilmektedir. Türbe başında dua okuyup, iki rekât namaz kılarlar ve adak adarlar. Çocukları olunca gelip adağını kesip etlerini fakirlere dağıtırlar. Sonra köye inip çocuklarına isim vermek için herhangi bir köylüyü çevirirler ve çocuklarına o köylünün adını verirler. Hastalıklar için ziyaret edenler ise türbe başında dua okuyup namaz kılarlar. Sonra türbe toprağından yanlarında

⁵ Taylan Köken, Amasya Ziyaretgâhları. Türbeler, Yatırlar, Ziyaret Yerleri, s. 75.

götürüp suyla karıştırıp içerler. İyileştikleri taktirde adak olarak namaz kılarlar veya oruç tutarlar⁶.

Perdeli Ziyareti: Amasya'ya bağlı Bulduklü köyündedir. Ziyaretin durumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Köy sakinleri bu konuyla ilgili birkaç değişik rivayet anlatırlar. Bir rivayete göre Ermeni mezaliminde bir gelin kovulur, yakalanmamak için Allaha dua eder düşmanın eline düşmeden kayaya dönüşür. Başka bir rivayete göre ise kuş olmuş ve kuş olurken saçı kalmış diye rivayet edilir. Bulduklü köyü sakinleri bu kayaya Erenler de demektedir. Burada ağaçlara dokunulmaz. Buradan odun getirilirse fırtına kopacağına inanılır. Değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Çocuğu olmayanlar, ağrısı olanlar ziyaret etmektedir. Erkek çocuğu olan evladına Eren adını koymaktadır. Hem ağaç hem kaya költü örneğidir.

Gülben Evliyası: Amasya, Göynücek İlçesi Beşiktepe köyündedir. Gülben Evliyasının kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Bir ardıç ağacının altında Gülben adında ermiş bir kızın yattığına inanılmaktadır. Türbe ve mezar yoktur. Bir düzlükte olan ardıç ağacı ziyaret edilmektedir. Türbe özellikle çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Ağacın gölgesinde kılınan iki rekât namazdan sonra, ağaç etrafında üç kez dönülerek dualar okunur. Ağaç gölgesinde uyumak da ritüellerden biridir. Ayrıca Gülben Evliyası ayak ve baş ağrıları içinde ziyaret edilmektedir. Gülben adındaki kız bir gence âşık olmuş. Kavuşamayınca aşkıdan hastalanmış ve bugün medfun olduğu yerde vefat etmiştir. Zamanla mezarının olduğu yerde bir ardıç ağacı çıkmıştır⁷.

İğdeli Dede Türbesi: Merzifon merkezinde bulunan İğdeli Dede'nin kim olduğu konusunda herhangi bir yoktur. İğdeli Dede adıyla anılan türbenin başında bir iğde ağacı mevcuttur. Türbeyi siğil problemi olanlar ziyaret eder ve mezarın başındaki iğde ağacından kopardıkları bir dalı eve götürürler. İğde dalı kuruyunca siğil de geçermiş. İnanç pratikleri açısından Yeşilöz köyündeki "Karaağaç Dede" ile benzer özellik gösterir.

2- TAŞ VE SU KÜLTÜ ÖRNEKLERİ

Çeltek Baba: Zile'ye bağlı Çeltek köyündedir, köyün adı da bu türbeden gelmektedir. Felç geçirenlerin (özellikle yüz felci), akıl hastalarının ve ruhsal bunalmaya düşenlerin götürüldüğü ziyaret yeridir. Ziyaret kapalı bir mekândır. Çilehane denilen binanın içinde bulunan üç metre boyunda ve 60 santim çapında bir Roma sütunu vardır. Aklî dengesini yitirenler bu sütuna sıkıca bağlanır ve sabaha kadar orada bırakılır. İplerinden kurtulan hastanın iyileşeceğine inanılır. Hasta türbe ziyaretinden sonra, türbedeki Dilek Pınarı adı verilen çeşmeden su içer dilerse bu suyla banyo yapar. Çeşmenin suyuna bir bez batırarak hızla duvara fırlatılır. Şayet duvara yapışırsa dileklerin kabul olacağı hastanın iyileşeceğine inanılır. Başka bir uygulama ise; hasta erkekse fanılası, kadınsa tülbendi suya bırakılır. Eğer bu eşyalar, suyun yüzünde kalıp, kabarırsa, hastaların iyi olması mümkündür. Fanıla ve tülbent, suyun içine batarsa, hastaların kısa bir zaman sonra vefat edeceğine dair bir inanç vardır. Halk arasında türbenin gücüne o kadar inanılır ki; türbenin sadece

⁶ Taylan Köken, A g e, s. 143

⁷ Taylan Köken, A g e, s. 99.

doğuştan gelen arızalara karşı şifa olamayacağını, doğuştan olan arızanın Allah'tan geldiğini, dolayısıyla Allah'ın işine karışılmayacağını söylerler. Bölgede bunu ifade etmek için, “Anadan eğriye Çeltek Baba neylesin” diye bir özdeyiş türetilmiştir.

Keçeci Baba: Erbaa'ya bağlı keçeci köyündedir. Bölge halkı açısından oldukça önemli bir konumdadır. Akıl hastalıkları başta olmak üzere çok çeşitli dileklerin dilendiği bir makamdır. Akıl hastaları türbedeki özel bölüme bağlanır, gece ilerleyen saatlerde bağlı olduğu iplerden kurtularak türbeden çıkarak, yakınlarının misafir olduğu evi kendiliğinden bulduğu ve hastalığının iyileştiği söylenir. Çocuk sahibi olamayan kadınlarda boynuna ip bağlanarak yatır etrafında 7 kere doluşturılarak doğacak çocuklar türbeye satılır. Daha sonra doğum gerçekleşirse erkek çocuklara Satılmış, kız çocuklara ise Satı adı verilir. Bu ziyaret yeri her ne kadar su ve taş kültü içerisinde görünse de buradaki ağaçlar kutsal sayılmakta ve kurumuş bile olsa herhangi bir dal parçası veya ağaç kesilmemektedir. Bundan dolayı burada da ağaç kültü ile ilgili pratikler de uygulanmış olmaktadır.

Hoca Beden: Güzelbeyli ve Çakırcalı köylerinin yakınındadır. Türbedeki kuyudan su içerek şifa bulduğuna inanılır. Bu türbe, genellikle çocuğu olmayan tarafından ziyaret edilir. Bunun yanında yöre halkı, burayı bahar mevsiminde sıkça ziyaret ederse, yağmurun bol yağacağına, dolayısıyla hasat mevsiminin bereketli olacağına inanılır. Yine, buraya gelen çocukların ve hamile kadınların doğacak çocuklarının zekâlarının açılacağına inanılır. Türbenin bulunduğu yerde Hoca Beden'in kabrinin hemen yanında, başı ağrıyan hastaların başlarını soktukları bir delik vardır. Başının sürekli ağrıdığından şikâyet edip, bir türlü çare bulamayanlar; bu deliğe dua ve niyazda bulunarak başlarını sokmakta, bir müddet beklemektedirler. Bir süre sonra baş ağrılarının geçeceğine inanılır.

İz Kayası Ziyareti: Amasya'ya bağlı Ezinepazar beldesinin kuzeyindeki yüksek bir tepenin eteğindeki kayalık alandır. Tepenin eteklerinde bulunan büyük bir kaya üzerinde ayak izlerine benzeyen izlerin Hz. Hızır'ın ayak izleri olduğuna inanılır. Bu izlerin üzerinde biriken yağmur suları kutsal kabul edilir ve tedavi için kullanılır. Efsaneye göre köye gelen yaşlı bir adam bir evin kapısını çalar ve yemek için bir parça ekmek ister. Kapıyı açan yaşlı kadın adama ekmeği verir. Yaşlı adam giderken kadının ağızındaki yaraları görür ve kadına taşı taşın yerini tarif eder ve taş üzerindeki suyla yüzünü yıkarsan yaraların iyileşir der ve bir daha görünmemek üzere ortadan kaybolur. Ziyarete, dudak çevresinde uçuk veya yara çıkanlar ile yürüyemeyen çocukların tedavisi için şifa arayanlar gelir. Kayalıktaki küçük gölcüklerden kaşıkla su alınır ve suyu alan arkasına bakmadan oradan uzaklaşır. Eğer arkasına bakarsa tedavinin olması imkânsız hale gelir. Tedavide başarı gösteren ziyaretçi adak olarak helva yapıp komşularına dağıtır⁸.

Sığırcık Molla Türbesi: Amasya, Gümüşhacıköy İlçesi Gümüş beldesinin merkezindedir. Türbe ağaçlıklı bir tepenin üzerindedir. Türbenin üstü açık, taşlardan yapılmış özensiz bir türbedir. Türbe değişik dilekler için bölge insanları tarafından ziyaret edilmektedir. Özellikle yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar şifa

⁸ Taylan Köken, A g e, s. 53.

bulsun diye türbeye gelinir. Türbenin taşları yürüyemeyen çocukların dizlerine, konuşamayan çocukların dillerine sürülür.

Kabalak Baba Ziyareti: Amasya'ya bağlı Uygur beldesinde bulunmaktadır. Kabalak Babanın kim olduğu konusunda da herhangi bir bilgi yoktur. Ziyaret yeri bir kaydan oluşmaktadır. Ziyarete özellikle Uygur beldesi ve çevre köylerden kadınlar hasta çocuklarını getirirler. Hasta çocuklar kayanın etrafında 7 kez döndürülerek şifa aranır. Adak olarak horoz kesilir ve kanları kayaya sürülür.

Ellez (İlyas) Dede: Hacılar köyü'nde bulunan bu ziyaret yerine kurak mevsimlerde yağmur duası için topluca gidilir. Yağmur duası sırasında ziyaret yerinde bulunan taşın islatılması ile yağmur yağacağına inanılır.

Hû Dede: Karakuzu köyü'nde yüksek bir yerde bulunan Hû Dede'ye yağmur duası için topluca gidilir. Evliyanın bir sancağı bulunmaktadır. Bu sancak, yağmur duasına çıkıldığında su içerisine bırakılır, şayet sancak suda kendiliğinden açılırsa yağmur yağacağına inanılır.

Acıpınar Sarılık Suyu: Zile, Acıpınar köyü'nde bulunan ve sarılık suyu denilen çeşme suyunun sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmekte olup, hastalar suyun başında yıkanır. Daha sonra da buradan alınan su günlerce içirilir. Bu yolla hastaların şifa bulduklarına inanılır.

Akkılıç Sarılık Suyu: Zile, Akkılıç köyü'nün Batı'sında çok eski çağlardan kaldığı sanılan kale harabeleri yakınında bulunan su kaynağının sarılık hastalığına iyi geldiği söylenmekte olup, birçok sarılık hastasının bu su kaynağından içmek ve banyo yapmak suretiyle şifa bulunduğu anlatılmaktadır.

Emirveren (Emirören) Sarılık Suyu: Zile, Emirveren köyü'nde bulunan bu sarılık suyu da Zile merkez ve çevre köylerinde sarılık hastalığına yakalananların sıkça gittikleri ziyaret yerlerindedir. Eski bir kale kalıntısı dibindeki sarılık suyu çeşmesinin başında hastalar yıkanır. Buradan götürdükleri suyu içerek şifa bulduklarına inanılır.

Kesme Kaya Ziyareti: Amasya, Doğanstepe beldesindedir. Bir mezar veya türbe olmayan bu adak yeri bir kaya ve yanındaki dikenli bir ağaçtan oluşmaktadır. Ziyarete özellikle baş ağrısından kurtulmak için gelinmektedir. Adak yerindeki kaya ziyaret edilip, yanında bulunan ağaca çaput bağlanıp arkaya bakmadan adak yeri terk edilir.

Dilek Mağarası: Zile, Karakuzu köyü'nde çağlayan olarak bilinen şelale yakınındaki mağara olup, mağaradaki bir çukura dilek tutularak para atılır. Islatılarak duvara atılan bez parçası yapışırsa dileğin gerçekleşeceğine inanılır.

İbrahim Sani Ziyareti: Zile, Alaca Mescit Balâ mahallesindeki bir evin bahçesinde bulunmaktadır. Bu ziyareti genellikle ölümcül hastalar ziyaret etmektedir. Mezarının bulunduğu yerde demir bir asa ile yeşil bir pabucu vardır. Hasta olanlar buraya evlerinden su getirirler, getirilen suyun içine asa ile pabucu batırılır ve bu su hastaya içirilir. Bu şekilde şifa bulunacağına inanılır.

On İki İmam Kuyusu Ziyareti: Amasya'ya bağlı Sarıalan köyündedir. Alevi köyü olan Sarıalan Köyünün üst mahallesinde bulunan kuyunun suyu şifalı ve kutsal olarak nitelenmekte, ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret ocak zade bir ailenin sorumluluğundadır. Değişik dilekler için de ziyaret edilen kuyu, özellikle vücutta

çıkan değişik deri hastalıkları için ziyaret edilmektedir. Ziyareti bekleyen ocak zade ailenin fertleri tarafından, gelen hasta ziyaretçiye kuyu suyu sürerek veya ovulduğunda şifa bulunulacağına inanılır.

Dilek Evliyası: Amasya, Çiğdemlik köyündedir. Değişik dilekler için ziyaret edilse de özellikle çocuğu olmayanlar tarafından ziyaret edilen ve orada evliya olduğuna inanılan bir ziyarettir. Ziyaretin yanında uygulama yapılan bir su kaynağı vardır. Çocuğu olmayanlar gelip ziyaret ederler ve **suya bıçak bırakırlar**. Suyun içindeki bıçak kısa zamanda paslanırsa kurban adağı keserler. Genellikle tepsi içinde mumlar ile gelinip mum adağı adanır. Evde poğaça, börek gibi yiyecekler hazırlanıp evliyanın yanında dağıtılır.

Muallim Dede: Zile merkezindedir. Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilen Muallim Dede'nin yatırının üzerinde sayısı ondan fazla olan fındık büyüklüğünde taşlar bulunmaktadır. Dilek dilenerek tek çift tutulan taşların istenen sayısı gelirse dileğin yerine geleceğine inanılmaktadır. Yine yatırın mermer sütunu üzerine bu küçük taşlardan biri muma batırılıp, dilek dilenerek yapıştırılmaya çalışılır. Yapırsa dileğin yerine geleceğine inanılır. Ayrıca evlenemeyen genç kızlar baht açılınsın dileği ile perşembe günleri burayı ziyaret ederek, mum yakıp, adaklar adamaktadırlar.

Kamer Kaya: Zile'ye bağlı Turgutalp köyünde bulunmaktadır. Mezar yeri belli değildir. Büyükçe bir kayanın yanında yer alan türbe halk tarafından kutsal olarak kabul edilmiştir. Çocuğu olamayanlar tarafından ziyaret edilir. Bununla birlikte dağda hayvanları kaybolan vatandaşlar tarafından da sıklıkla ziyaret edilmektedir. Hayvanları kaybolanlar tarafından kaybolan hayvanlarına ait bir eşya bir gün bu türbenin yanında bırakılır, bu eşya ertesi gün hayvanın ahırına götürülür. Bu uygulamayla hayvanların er geç bulunacağına inanılır. Aynı zamanda sürülere saldıran vahşi hayvanların ağzını bağlamak için de ziyaret edilir.

Pelit Dede Yatırı: Amasya'ya bağlı Yavru Köyünün mezarlığında bulunan Pelit Ağaçları "Dede" olarak anılmakta ve değişik dilekler, rahatsızlıklar için ziyaret edilmektedir. Hacı Dede olarak da anılmaktadır. Ziyaret pelit ağaçlarından oluşmaktadır ve türbesi yoktur. Hastalanan çocuklar pelit ağaçlarının arasından üç defa dolaştırılarak şifa aranır. Başka dilekler için de ziyaret edilmektedir.

Perdeli Ziyareti: Amasya'ya bağlı Bulduklü Köyündedir. Ziyaretin durumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Köy sakinleri bu konuyla ilgili birkaç değişik rivayet anlatırlar. Bir rivayete göre Ermeni mezaliminde bir gelin kovulur, yakalanmamak için Allaha dua eder düşmanın eline düşmeden kayaya dönüşür. Başka bir rivayete göre ise kuş olmuş ve kuş olurken saç kalmış diye rivayet edilir. Bulduklü köyü sakinleri bu kayaya Erenler de demektedir. Burada ağaçlara dokunulmaz. Buradan odun getirilirse fırtına kopacağına inanılır. Değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Çocuğu olmayanlar, ağrısı olanlar ziyaret etmektedir. Erkek çocuğu olan evladına Eren adını koymaktadır.

Merami Baba Türbesi: Amasya, Bağlarüstü köyündedir. Türbede içi oyuk olan kulağa benzeyen bir kemik parçası bulunmaktadır. Merami Baba'yı özellikle kulağında problemler olanlar, sağırılık problemi olan hastalar ziyaret etmektedir. Merami Baba kulak rahatsızlığı için türbede kullanılan kemiği Kırım'dan buraya

getirdiği ve sağlığında da kullandığı söylenmektedir. Kulak rahatsızlığı olanlara, kemiğim içindeki sudan bir iki damla kulağa damlatmak suretiyle şifa bulunacağına inanılır. Adak adayanlar daha sonra adaklarını yerine getirir.

Dilek Kuyusu Ziyareti: Amasya, Hızırpaşa mahallesindedir. Dilek Kuyusunun diğer adı Cehennem Kuyusu 'dur. Bu kuyu ziyaret olarak kabul edilmektedir. Kuyuya eğilerek dilek dilenir, dilek adayan başını bir havluyla örterek dikkatlice suya bakar. Sudan ışık çıktığı veya kurbağa görüldüğünde dileklerin kabul edileceğine inanılır.

Hızır Kaya Dede Ziyareti: Amasya'ya bağlı Vermiş köyündedir. Dere kenarındaki bir kaya "Hızır Kaya" olarak adlandırılmakta ve ziyaret edilmektedir. Türbe yoktur. Bu kaya üzerindeki izlerin Ferhat tarafından yapıldığı rivayet edilir. Ziyaret bir kayadan oluşmaktadır. Bu kayanın yanında evliyanın yattığına inanılmaktadır. Durmayan hayvanlar buraya getirilip, "satma" uygulaması yapılmaktadır.

Öksürük Kayası Ziyareti: Amasya'ya bağlı Yavru Köyüne yakınındadır. Bir türlü geçmeyen öksürükten şikâyeti olanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaret bir kayadan oluşmaktadır ve türbesi yoktur. Kaya üzerine çivi çakılarak şifa bulunacağına inanılmaktadır.

Taş Dede Ziyareti: Amasya'ya bağlı Sarayözü Köyünde bir ev içindedir. Taş Dede köyün ileri gelenleri tarafından Hacıbektaş'tan getirilen ve kutsal olarak kabul edilen beyaz bir taştır. Bu taş kutsal kabul edilir ve köylüler bu taşın olduğu yerde Cem Törenleri düzenlemektedir. Kurbanlar kesilmekte ve taştan değişik dilekler için istekte bulunmaktadır.

Sarılık Evliyası: Merzifon'a bağlı "Yalnız" köyündedir. Köyün merkezinde bulunan ve birkaç ağacın çevrelediği mezarda sarılık hastalığından vefat etmiş bir gelin yattığı söylenmektedir. Mezarın yanında bulunan kayaların arasından çıkan suya Sarılık Suyu denmektedir ve Sarılık hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Türbe köyün merkezinde üstü açık bir mezar şeklindedir. Türbenin yanında bir kaynak suyu mevcuttur. Sarılık Evliyası ziyaretine gelenler Sarılık hastalığından muzdarip olan ziyaretçilerdir. Sarılık Suyundan içerler çocuklar ise suyunda yıkanır, fakat üzerleri kurulamaz, kurulursa şifa bulamazmış. Bu türbe ziyaretine gelenler türbede oynamadan gitmezler. Bu Sarı Kız'ın vasiyetiymiş. Köyde yaşayan Sarı Kız gelinlik çağına gelmiş, ama Sarılık hastasıymış. Hastalığına rağmen gelin olmak istemiş. Düğün alayı gelini dolaştırırken şimdi mezarının olduğu yere gelince Sarı Kız düşüp ölmüş. Mezarını buraya yapmışlar ve kısa bir süre sonra mezarının yanından Sarılık Suyu çıkmaya başlamış⁹.

Uyuz Suyu Ziyareti: Amasya'ya bağlı Ezinepazar beldesi yakınındaki yüksek bir tepenin üzerindedir. Türklerin "Su İyesi" ile korunduğuna inanılan ve kutsal olarak kabul edilen bir bölgedeki doğal bir kaynak suyudur. İki kırmızı kayanın arasından çıkan doğal kaynak suyudur. Ziyaret özellikle uyuz hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu suya ziyarete gelen hastalar kaynak suyunun yanında dua okuyup namaz kılarlar ve bu suyla yıkanır. Eğer iyileşme sağlanırsa tekrar kaynağa gelip, Cebrail Kurbanı dedikleri horoz adağını keserler¹⁰

⁹ Taylan Köken, A g e, s. 122.

¹⁰ Taylan Köken, A g e, s. 71.

Analı Kızlı Türbesi: Amasya, Göynücek İlçesi İkizyaka Köyünün yakındadır. Analı Kızlı Türbesi, Türklerin taşta olan inançlarıyla ilgili bir ziyaret yeridir. Bölgenin düşman işgali sırasında düşman eline geçmemek için yaptıkları dualarla taşta dönüşmüş olduğuna inanılan bir ana kızdır. Türbe iki büyük taşın arasından geçen yol, bir kaynaktan oluşmaktadır¹¹.

Topçu Dede Türbesi: Merzifon, Koca Mustafa Paşa Caddesinde yol kenarındadır. Topçu Dede'nin kim olduğu ne zaman yaşadığı ve vefat ettiği bilinmiyor. Kabir yanında dilek taşı bulunmaktadır. Topçu Dede özellikle maddi dilekler için ziyaret edilmektedir. Muharrem ayından sonra bu türbede beraber toplu olarak kurban kesilirse dileklerin olacağına inanılmaktadır. Ziyaretçiler dilek taşına taş yapıştırır. Pişirilen kurban etlerinin tenceresinden alınan karadan alınlara nokta şeklinde iz konulur. Bu uygulamanın dileğin gerçekleşmesi için uğur getireceğine inanılmaktadır.

Üçler Türbesi: Merzifon'da Sofular Mahallesi Sofular Camii'nin bahçesindedir. Türbeye yürüyemeyen, yürümesi geciken çocuklar götürülür. Yüksek bir yere arpa, buğday konulduktan sonra, ayın ilk çarşambası türbe yanındaki taşın etrafında yürütülerek şifa aranır.

Karaağaç Dede Türbesi: Suluova İlçesine bağlı Arucak Köyündedir. Karaağaç Dede'nin kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Etrafı bir duvarla çevrilmiştir. Kurbanları pişirmek için bir yemekhane vardır. Türbe değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Tekke etrafındaki kaylarda, mum yakma, kayaya taş yapıştırma gibi ritüeller uygulanmaktadır. Adak olarak kurban adağında bulunulmakta ve toplu olarak yenmektedir.

Gül Dede Yatırı: Amasya'ya bağlı Göynücek ilçe merkezinde bulunan hamamdır. Gül Dedenin kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Hamam çevresinde dolaşan kadınlar vücudunun bir tarafına dokunduğunda çocuklarında gül motifi çıkmasından dolayı yatıra Gül Dede denmiştir. Gül Dedenin varlığı bir rüya ile ortaya çıkmıştır. Türbe ve mezar yoktur. Hamam içinde bulunan bir direğin altında Gül Dede'nin medfun olduğuna inanılmaktadır. Gül Dede ziyareti hamam içinde bulunduğundan bu hamamın suyu kutsal kabul edilmektedir. Çocuksuz kadınlar, sarılık hastalığından muzdarip olanlar ziyarete gelmektedir. Suyu şifalı kabul edilen hamamda yıkanılmakta, çocuk isteyen kadınlar sütünü etrafında üç kez dönmektedirler. Adak olarak kurban adağında bulunulur¹².

3- DAĞ KÜLTÜ ÖRNEKLERİ

Şeyh Ahmet: Zile Kepez Köyü yakınında gümrük ağaçları ile kaplı bir tepenin üzerindedir. Her türlü dilek ve istek için ziyaret edilip, adaklar adanıp kurbanlar kesilen bu ziyaret yerinin bir tek çöpünü bile götürenin büyük bir belâyâ uğrayacağına inanılır. Burası genellikle Hıdırellez'de o yıl bolluk ve bereket olsun diye de yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Burayı ziyarete gelen ve kurban kesen halk buradan bir çöp almadan gider. Burada istediği kadar ağaç kesip yakar. Fakat kesinlikle bir çöp dışarı çıkmaz. İnanca göre burada yatan evliya orman

¹¹ Taylan Köken, A g e, s. 74.

¹² Taylan Köken, A g e, s. 74.

ürünlerini götüren şahısları gece sabaha kadar rahatsız eder, götürülen bir tek çöp ya da bir kozalak bile olsa yerine geri bırakılmasını ister. Geri getirmeyenlerin bir felâkete uğrayacaklarına inanılır.

Hodulca Tepesi Ziyareti: Amasya'ya bağlı Yeşilöz, Böke ve Karataş köylerinin bulunduğu bölgenin en yüksek dağıdır. Hodul Mehmet gerçek isminde bir Zat'ın yattığı söylenmektedir, ancak herhangi bir kabir mevcut değildir, hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ziyaretin durumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Her yıl bahar aylarında Yeşilöz, Böke ve Karataş köylüleri tarafından birer hafta civarındaki aralıklarla ziyaret edilip kurbanlar kesilir.

4- TOTEM ÖRNEKLERİ

Bu araştırmayı yaparken dikkatimiz çeken bir konu da birçok Alevi-Türkmen köylerinde bazı sülalelerin kendilerine ait ziyaret yerlerinin olmasıydı. Tahminimize göre bu durum eski zamanlarda bu bir ayrıcalık sağlıyor olabilirdi. Özellikle ocakzade aileler arasında görülen bu durum ocakzade olmayan birçok ailede de mevcuttur. Bu tür ziyaret yerlerinin oluşmasında sülalenin saygın büyüklerinin vefatından sonra ona duyulan saygı ile veya yakınlarının birinin gördüğü rüya üzerine kabir yerinin ziyaret yerine dönmesi söz konusudur. Yine aynı şekilde rüya yoluyla bir ağaç, su veya kaya da ziyaret yeri haline dönüşmüştür. Buralar hem sahiplenilen sülaleler hem de diğer bölge sakinleri tarafından ziyaret edilir ve adaklar adanır.

Aşağıdaki örneklerimiz bu durumun en yoğun yaşandığı Amasya Merkez'e bağlı Yeşilöz köyünden. Köyde hemen her sülaleye ait, köylüler arasında "*Nazarlama*" adıyla bilinen nezir yeri niteliğinde kendi ziyaret yerleri mevcuttur. Bu da Halkbilim ve Sosyoloji açısından ayrıca incelenmesi gereken durumdur.

Ağaç Totem Örneği

Karaağaç Dede: Kasımoğlu sülalesinin evliyasıdır. Kabir olmayan, her mevsim üzerinde taze fişkinların olduğu asırlık bir Karaağaçtır, 500 yaş civarında olduğu söylenmektedir. Ellerde çıkan siğilleri iyileştirdiğine inanılır. Her ayın ilk perşembe günü ziyaret edilir. Ağaçta bulunan fişkinlar siğillerin üzerine yaklaştırılarak kırılır, ama kopartılmaz. Kırılan incecik dal orada kurudukça, siğillerin de kuruyacağına inanılmaktadır. Yaşlılar, çok eski zamanlarda orada toplumda sözü geçen insanların bir sofrayı kurduğunu ve bu vesile ile oranın bir kutsiyet kazandığını, oranın da "*nazarlama*" olduğunu ifade etmişlerdir. *Nazarlama*'nın ne demek olduğunu sorduğumuzda ise, öteden beriye büyüklerin bu şekilde anlatageldiklerini söylemişlerdir.

Kaya Totem Örneği

Çatmabaşı Evliyası: Kocaoğulları sülalesine aittir. Büyük bir kayanın bulunduğu kabirsiz bir ziyaret yeridir. Yerli halk bu bölgeden geçerken mutlaka Evliya olduğuna inanılan kayaya ziyarette bulunur, yüksek sesle konuşulmaz, çevreye çöp atılmaz, o bölgelerde tuvalet ihtiyacı giderilmez, çevrelerinden yakacak odun vb. şeyler alıp götürmezler. Bunlardan biri yapıldığında, rüyada evliya tarafından korkutulacağına veya halk arasında "*Çalınma*" diye tabir edilen yüz felci olup ce-

zalandırılacağına inanılır. Bu şekilde cezalandananlar ise buraya kurban adayarak kurulacaklarına inanmaktadırlar.

Tepe Dede: Koca Hüseyinler (Üsük) sülalesine aittir. Herhangi bir türbe veya kabir yoktur. Yine orada da bir küçük tepecik üzerinde küçük bir kaya parçasının varlığı bilinmekte ve o kayaya ziyaret edilmektedir. Kaya dibinde bulunan taşlar dilek taşı olarak çiftlenir. Kayanın dibinden alınan bir tutam toprak parçası da cevher (cöher) olarak adlandırır, şifa niyetine dil ucuyla tadılır. Başka bir deyişle oranın toprağından tadılırsa şifa bulunacağına, dileklerin gerçekleşeceğine inanılır.

5- EVLİYALARA BIÇAK KOYMA İNANÇ PRATİĞİ

Diğer ilginç bir inanç da ağırlıkla Türkmen-Alevi köylerinde uygulanan evliyalara bıçak koyma pratiğidir. Bu inancın altında Türk mitolojisi ve diğer birçok mitlerdeki demire olan saygı ve demirin kutsallığı yatmaktadır. Eski Türk topluluklarında demiri işlemek özel bir yetenek olarak düşünülmüş, bu yüzden de demirciler daha maharetli ve üstün insan muamelesi görmüştür. Mesela Altaylarda kutsal dağlar, demir dağlardır. Demirciler de bu madene hükmettikleri için kutsal sayılmışlardır. Demirin eritilerek işlenmesi ayinlere ve büyüsel işlemlere konu olmuş, mitolojiden günümüzün modern edebî türlerine kadar işlenmeye devam etmiştir. Türkler şamanların kutsallığı ile demiri birleştirmişlerdir. Sertliği ile çok sevilen ve güç sembolü haline gelen demirle ilgili inanmalar doğumdan ölüme kadar pek çok alanda inanç konusu olmuştur. Yüzyıllar boyu Türk toplulukları ve diğer birçok topluluklarda demirin koruyucu ve dileklerin kabul edilmesi için ayrı bir gücü olduğuna inanılırdı¹³. Demir, insanlık tarihi içinde bir maden olarak önemli güçlere ve fonksiyonlara sahip olmuştur. O bazen gökten düşen göktaşları, bazen de toprağın hazinesi gibi algılanmış ve bu algıya bağlı olarak pek çok gelenek ve inançla çevrelenmiştir. İlkel insanlar, “yukarıdan”, gökten geldikleri için meteoritleri ve gök taşlarını kutsal kabul etmişleridir¹⁴. İnanışa göre göktaşları, göksel kutsallığın bütün özelliklerini üzerinde taşırlar. Bu yüzden de gökyüzünü temsil ederler. Bu taşların bazı ilkel kavimlerde Tanrı ile eş tutulduğu da görülmüştür. Altay dağlarının kuzey kısmında yaşayan Türk boylarının demircilikle ilgilerinden dolayı bu dağlara "Kuznitskiy Alataev" (Demirciler Aladağ) denilmekte, ayrıca bir de demirci kentten söz edilmektedir¹⁵. Dinî törenlerde kullanılan demir, güneşin simgesi ve güneş tanrısının örneği, hayali gibi düşünülmüştür. Demirin kullanımı da çok kıymetli olmasından dolayı ritüel amaçlı olmuştur. İnsanlık tarihinde demir ister gökten ister yerden gelmiş olsun, kutsal güçlerle yüklüdür. Gelişmiş kültüre sahip toplumlarda bile demir, olağanüstü büyüsel dinsel öneme sahiptir. Orhun Yazıtlarından beri Türk kaynaklarında gördüğümüz demir ve demirle ilgili verilen bilgiler bize, demirin Türkler tarafından çok eski zamandan beri bilindiğini göstermektedir. Abdulkadir İnan'ın bildirdiğine göre, “*Tarihte Türklerin kazandıkları büyük zafer-*

¹³ Fikret Türkmen-Ferah Türker. Geleneklerde Ve İnançlarda “Demir”, Türk Dünyası İnceleme Dergisi, (Yaz 2014), s.1-8.

¹⁴ Mircea Eliade, Demirciler ve Simyacılar, Kabalcı Yay., İstanbul, s. 19.

¹⁵ A. İnan, "Türklerde Demircilik Sanatı (Tarihte ve Folklorunda)", Makaleler ve İncelemeler, C. 11, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 229.

lerde en önemli rol oynayan iki sanatları olmuştur. Biri at yetiştiriciliği diğeri de madencilik, bilhassa demirciliktir”¹⁶.

Burada kastedilen demircilik o dönemlerde en geçerli savaş araçları olan kılıç, kalkan vb. gibi silahların yapımıdır. Türklerde de gerek mitolojide gerek destanlarda hatta masallarda da demir ve demircilik kutsal sayılmıştır.

Anadolu'nun çoğu yerinde görünen yeni doğan bebeklerin yastık veya beşiğinin altına bıçak koyma, cenaze üzerine bıçak koyma ve bıçakla ilgili birçok pratik, demirin yukarıda söz ettiğimiz kutsiyetinden gelmektedir. Başka bir deyişle bıçak, demirin kutsiyetini temsil etmekte ve bünyesinde barındırmaktadır.

Bıçak koyma geleneğinin altında yatan düşünce de yüzyıllar boyu Türk toplulukları ve diğer birçok topluluk için son derece kutsal ve önemli bir madde olan demire bile hükmedebiliyor ve “eğer bir evliya bir gecede bıçağı (demiri) bile paslandırabiliyorsa, benimde ağrımı sızımı geçirecek” diye inanılmasıdır. Herhangi ağrılı, sancılı bir rahatsızlığı olan kişiler çevredeki evliyalara atfen, hastalığını iyileştirmesi dileğiyle su dolu bir kabin içerisine her evliya için, ziyaretgâhın istikametine yönelterek akşamdan bir bıçak koyar. Sabah kalktığında hangi evliyaya veya evliyalara koyduğu bıçakta paslanma emareleri görürse ağrısının o taraftaki evliya veya evliyalar tarafından geçirildiğine inanılır. O evliyanın bulunduğu yere, gelip geçenlerin yemesi için çörek vb. yiyecekler bırakılır veya mumlar yakılır.

SONUÇ

Görüldüğü gibi türbe, yatır ve evliyalar gibi kutsal sayılan ziyaret yerleri, kısmet arayan kizlardan, çocuk sahibi olamayan ailelere, altını ıslatan çocuklardan, akıl veya benden sağlığını yitirenlerin sağlığına kavuşmasına kadar, her türlü derde derman aranan yerler olmuştur. Gerek kendisi veya gerekse yakınının iş, okul, ticaret veya hayata dair sosyal başarısından, askere giden gençlerin zorluk çekmeden bitirmesi ve sağ salim dönmesine kadar çok çeşitli dilekler dilenen, bölge halkının hafızasında gelecek için iyi dileklerin kabul edileceği mekânlar olarak yer etmiştir. Tüm bu niyetler için dilekler dilenirken, İslamiyet'in Anadolu boyutunda, başka bir deyişle Anadolu İslam anlayışında kendisine yer bulmuş olan eski Türk inançlarından kalma birçok inanç pratikleri de halen uygulanmaktadır.

Bölgede, eski Türk inançlarından Gök Tanrı (Kök Tengri) inancındaki (Yir-Sub) “Yer-Su” ruhunun devamı niteliğinde olan ve geçmişten beri kutsal kabul edilen “Su”, “Taş”, “Dağ”, “Ağaç” gibi ziyaret yerleri ile atalar kültüründen kaynaklı, ataların ruhları için yapılmış ziyaretlere ve buralardaki inanç pratiklerine sıklıkla rastlanmaktadır. Kutsal kabul edilen sayılar, günler, kutsal ağaçlar, sular, kayalar ile ziyaret etrafında dönme, doğmamış çocukları satma, hamile kalamayanlara ip bağlayıp birtakım konuşmalarla birlikte ziyaret etrafında dolandırma vb. gibi teatral hale gelmiş olan inanç pratikleri dikkat çekicidir. Yukarıda bahsi geçen ziyaret yerlerinden çoğunda dilek tutmak (çiftlemek) için tespih veya çakıl taşlarından

---

¹⁶ A. İnan, a. g. m., s. 230.

oluşan niyet taşları bulunur. Bu uygulamada sonuç akıldan tutulduğu gibi tek veya çift gelirse orada dilenen dileğin gerçekleşeceğine inanılır. Taş çiftlerken akıldan tutulan tek veya çift kararı kesinlikle değiştirilmemelidir. Bölge halkının deyimiyle “özünüz ikilenmemelidir”. Zira karar değiştirip öz ikilenir ise dileklerin kabul olmayacağına inanılır. Ayrıca birçok ziyaret yerinde bulunan yumruk büyüklüğünde yuvarlak çakıl taşlar da ağrı sızıyı gidermek veya ağrıdan korumak için vücudun çeşitli yerlerine sürülerek şifa bulunacağına inanılır. Birçok ziyaret yerinde de içinden geçildiğinde günahlarının olmadığı veya günahlarından arınılacağına inanılan ağaç veya kayalardaki deliklerle, bir insanı kucaklar gibi kucaklanan, kolların arkadan kavuştuğunda günahlarının olmadığı veya arınıldığına inanılan sütun şeklindeki kayaların varlığı görülmektedir.

Bölgedeki ziyaret yerlerinde kanlı, kansız (adak) kurban adama, çaput bağlama, mum yakma, tutulan dilekler için taş çiftleme, şifa niyetine taşları ağrıyan yerlerine sürme, taş sütunu kucaklama veya ağrıyan yerlerini taş sütuna sürme, yatırlardan alınan toprak ve suyun kutsal sayılıp şifa (ilaç) niyetine kullanılması, şifa bulmak veya dilek dilemek için yatır etrafında dolanmak veya kutsallığına inanılan yerlere ip, zincir gibi nesnelere bağlanmak, arkaya bakmadan ziyaretten ayrılmak, sadece belli günlerde ziyaret etmek vb. gibi adetler ile bıçak koyma inancı gibi uzaktan uygulanan pratik örnekleri İslam öncesi dönemlerden kalma inanışlar olarak halen devam eden inanç pratikleridir.

Bu ziyaretgâhların tamamı, inananlar için kutsal mekânlardır. Mekânlardaki kutsiyeti başka yerlere veya kişilere taşımak için yapılan farklı bir inanç pratikleri uygulanır. Ziyaretgâhların birçoğunda doğal kaynak suyunun olduğu çeşmeler veya göze denilen pınarlar vardır. Buralardan alınan sular gerek ziyarete gelemeyenler için gerekse daha sonra içerek veya yıkanmak suretiyle şifa bulmak için kullanılır. Yine neredeyse tüm ziyaret yerlerinden alınan, halk arasında “Cevher” (Cöher) olarak adlandırılan bir tutam toprak ise kutsal addedilerek dile değdirerek tatmak suretiyle kişinin o ziyaretgâhı ziyaret etmiş olacağına, kısmetinin açılacağına veya şifa bulunacağına inanılır. Birçok ziyaretgâh şehirlerin içerisinde kaldığından etrafı ve üzeri korunaklı hale getirilmiştir. Ancak kırsaldaki yerlerin birçoğu doğada yalın hali ile bulunurlar. Su ve taş kültü pratiklerinin uygulandığı birçok ziyarette ağaç kültüründen gelen kutsiyette korunmuştur. Keçeci Baba örneğinde olduğu gibi herhangi bir ağaç kesilmez, kurumuş dallar veya odunlar, kısacası bir çöp bile alınmaz, yakın çevrelerinde tuvalet ihtiyacı giderilmez. Aksi durumda gece rüyada rahatsız edileceği veya felç vb. gibi hastalıkların geleceğine inanılır.

Yeşilöz Köyü örneğinde olduğu gibi birçok sülalenin kendi ziyaret yerlerini yapmış olması Şamanizm’deki totemicilik anlayışı ile örtüşmekte, defin sonrası ziyaretgâh haline gelen türbeler ise atalar kültü ile örtüşmektedir. Bu bildiride örneklerini verdiğimiz türbe ve yatır pratikleri ile evliyalara bıçak koyma geleneği de bu bağlamda özünü korumuş halk inançlarının çarpıcı birer örnekleridir. Daha birçok benzer pratikler bölgede canlı olarak yaşamaktadır.

Kültürel yapı, tarihsel süreçte değişime uğramış olsa da İslam öncesi inançların büyük kısmının, İslami şekillere bürünmüş olarak halk arasında yaşadığı görülmektedir. Süreç içerisinde birçok hurafe de halk inançların arasına karışmıştır.

Bu inanç pratikleri şekillenirken, Alevi-Türkmen köylerinde bulunan ziyaret yerlerindeki uygulamalar bu inancın gereklerine, Sünni-Türkmen köylerinde ki ziyaretlerdeki uygulamalar ise Sünni ibadet şekilleri ile bezenmiştir. Durum böyle olsa da her ikisinde de eski Türk inançlarının etkileri yüksek derecede görülmektedir. Amasya ve Tokat genelinde görülen inanç pratiklerinin benzerlerine Anadolu'nun birçok bölgesinde rastlanılabilmektedir. Anadolu coğrafyasındaki pratikler, Asya ve Balkanları içine alan Türk İslam coğrafyasıyla Arnavutluk, Makedonya, Kosova ve Bulgaristan gibi Türk-İslam etkisinde kalmış ülkelerdeki, Türk olmasa da İslam dinine inanmış olan insanların yaşadığı bölgelerde de yer yer görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

- And, Metin. (1983), “Türk Tiyatrosunun Evreleri”, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Anohin, A.V. (2006) “Altay Şamanlığına Ait Materyaller”, (Çev. Zekeriya Karadavut, Jennet Meyermanova, Konya: Kömen Yay.
- Cinlioğlu, Turgut Halis. (1961), “Tokat'ta Yağmur Duası”, TFA VI,138, S.2304
- Erginer, Gürbüz. (1997), “Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri”, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Eröz, Mehmet. (1980), “*Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği*”, Türk Kültürü, XVIII, S.211-214.s. 17-22
- Eliade, Mircea. (2000), “Demirciler ve Simyacılar”. İstanbul: Kocabalı Yay.
- Ekici Metin, (2008), “Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri”, Ankara: Geleneksel Yay.
- İnan, Abdülkadir. (1991), “Türklerde Demircilik Sanatı (Tarihte ve Folklor-da) Makaleler ve İncelemeler”. C. 11, Ankara: TTK Yay.
- İnan, Abdülkadir. (1995), “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, Ankara: TTK. Yay.
- Köken, Taylan. “Amasya Ziyaretgâhları Türbeler-Yatırlar-Ziyaret Yerleri”. [https://www.academia.edu/6928967/Amasya_Ziyaretg%C3%A2hlar%C4%B1_T%C3%BCrbe_Makam_Yat%C4%B1r_Evliya_adresinden_erişildi_\(E.T.12.09.2017\)](https://www.academia.edu/6928967/Amasya_Ziyaretg%C3%A2hlar%C4%B1_T%C3%BCrbe_Makam_Yat%C4%B1r_Evliya_adresinden_erişildi_(E.T.12.09.2017))
- Kalafat, Yaşar. (2008), “Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları Dedem Korkut Daş Oğuz Elleri”, Ankara: Berikan Yay.
- Köprülü, Mehmet Fuat. (1976), “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar”, III. Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1983), “Bektaşî Menakıplarında İslâm Öncesi İnanç Motifleri”, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (1999), İslam-Türk inançlarında hızır yahut hızır-ilyas kültü, Ankara: TKAE Yay.
- Ögel, Bahattin. (2006), Ankara: Türk mitolojisi, TTK Yay.
- Ökse, Ayşe Tuba (2006), “*Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri*”, Bilig, S. 36, s. 50-56

Türkmen, Fikret ve Türker, Ferah (2014), “*Geleneklerde ve inançlarda Demir*”. Türk Dünyası İnceleme Dergisi. Yaz, 1-8.

Ulu, M. Emin. (2004), “Alperenler Cenneti Tokat”, İstanbul: Acar matbaacılık.

Yardımcı, Mehmet. (1998) “*Zile’de yatırlar ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar uygulamalar menkabeler*”. Ervak Uluslararası Türk Dünyası ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, 13- 16 Ağustos, Ankara.

<http://www.arkeolojikhaber.com/haber-tokat-tarihce-957/> adresinden erişildi (E.T 29.09.2017) <http://www.bilgilersitesi.com/amasya-tarihcesi.html> adresinden erişildi (E.T. 29.09.2017)

KAYNAK KİŞİLER

Yeşilöz Köyünden 1926 doğumlu Mehmet Kurt ile 05.10.2017 de yapılan görüşme. Okur-yazar, emekli. Kendi köyündeki ziyaret yerleri konusunda bilgiler vermiş, inanç pratiklerinin nesiller boyu süregeldiğini anlatmıştır.

Yeşilöz Köyünden 1944 doğumlu İsmail Altın ile 06.10.2017 de yapılan görüşme. Lise mezunu, emekli sağlık memurudur. Sülalelerine ait ziyaret yeri ile ilgili bilgiler vermiştir.

Uygur Köyünden 1936 doğumlu Ali Kul ile 07.10.2017 de yapılan görüşme. Okur-yazar ve emeklidir. Uygur köyü ve çevre köydeki ziyaret yerleri konusunda bilgiler vermiştir.

1955 doğumlu Yüksel Bağ ile 03.05.2017 tarihinde yapılan görüşme. Üniversite mezunu, emekli müfettiş. Amasya çevresindeki ziyaret yerleri ile ilgili genel bilgiler aktarmıştır.